

Mladá veda

Young Science

Špeciálne vydanie

Mladá veda

Young Science

MEDZINÁRODNÝ VEDECKÝ ČASOPIS MLADÁ VEDA / YOUNG SCIENCE

Číslo 9, ročník 5., vydané v decembri 2017

ISSN 1339-3189

Kontakt: info@mladaveda.sk, tel.: +421 908 546 716, www.mladaveda.sk

Fotografia na obálke: Château de Chambord. © Branislav A. Švorc, foto.branisko.at

REDAKČNÁ RADA

doc. Ing. Peter Adamišín, PhD. (Katedra environmentálneho manažmentu, Prešovská univerzita, Prešov)

doc. Dr. Pavel Chromý, PhD. (Katedra sociálnej geografie a regionálneho rozvoje, Univerzita Karlova, Praha)

prof. Dr. Paul Robert Magocsi (Chair of Ukrainian Studies, University of Toronto; Royal Society of Canada)

Ing. Lucia Mikušová, PhD. (Ústav biochémie, výživy a ochrany zdravia, Slovenská technická univerzita, Bratislava)

doc. Ing. Peter Skok, CSc. (Ekomos s. r. o., Prešov)

prof. Ing. Róbert Štefko, Ph.D. (Katedra marketingu a medzinárodného obchodu, Prešovská univerzita, Prešov)

prof. PhDr. Peter Švorc, CSc., predseda (Inštitút histórie, Prešovská univerzita, Prešov)

doc. Ing. Petr Tománek, CSc. (Katedra verejnej ekonomiky, Vysoká škola báňská - Technická univerzita, Ostrava)

REDAKCIA

PhDr. Magdaléna Keresztesová, PhD. (Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF, Nitra)

Mgr. Martin Hajduk (Inštitút histórie, Prešovská univerzita, Prešov)

RNDr. Richard Nikischer, Ph.D. (Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, Praha)

Mgr. Branislav A. Švorc, PhD., šéfredaktor (Vydavateľstvo UNIVERSUM, Prešov)

PhDr. Veronika Trstianska, PhD. (Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr FSŠ UKF, Nitra)

Mgr. Veronika Zuskáčová (Geografický ústav, Masarykova univerzita, Brno)

VYDAVATEĽ

Vydavateľstvo UNIVERSUM, spol. s r. o.

www.universum-eu.sk

Javorinská 26, 080 01 Prešov

Slovenská republika

© Mladá veda / Young Science. Akékoľvek šírenie a rozmnožovanie textu, fotografií, údajov a iných informácií je možné len s písomným povolením redakcie.

VÝVOJ TRHU PRÁCE V JIHOČESKÉM A ÚSTECKÉM KRAJI BĚHEM EKONOMICKÉ TRANSFORMACE

DEVELOPMENT OF THE LABOR MARKET IN THE SOUTH BOHEMIAN REGION
AND THE ÚSTECKÝ REGION IN THE TIMES OF ECONOMIC TRANSFORMATION

Radek Soběhart, František Stellner¹

Radek Soběhart působí na katedře managementu Vysoké školy technické a ekonomické v Českých Budějovicích a na Fakultě sociálně ekonomické Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem. Specializuje se na novověké a nejnovější politické a hospodářské dějiny a na hospodářskou politiku a hospodářskou regulaci. Zabývá se především výzkumem německých dějin 19.-20. století se zaměřením na politické, mezinárodněpolitické, sociální a hospodářské dějiny. Podílí se též na výzkumu vývoje trhu práce ve 20. století. František Stellner působí na katedře managementu Vysoké školy technické a ekonomické v Českých Budějovicích a na Ústavu světových dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Specializuje se na novověké a nejnovější politické a hospodářské dějiny střední a východní Evropy. Zabývá se především výzkumem německých a ruských dějin 18.-20. století. Dlouhodobě se věnuje metodice odborné práce. Podílí se též na výzkumu vývoje trhu práce a managementu ve 20. století.

Radek Soběhart works at Department of Management at the Institute of Technology in České Budějovice and at the Department of Social and Economic Studies at the Jan Evangelista Purkyně University in Ústí nad Labem. He is an expert in modern and newest political and economic history as well as economic policy and regulation. Primarily, he researches German history of the 19th and 20th centuries and focuses on political, international political, social, and economic history. He also partakes in researching the development of the labor market in the 20th century. František Stellner works at the Department of Management at the Institute of Technology and Business in České Budějovice, and at the Institute of World History at the Faculty of Arts at the Charles University in Prague. He is an expert in modern and latest political and economic history of Central and Eastern Europe. He primarily inquiries into researching German and Russian history in the 18th-20th centuries, focusing on political, internationally political, social, and economic history. For a long time, he has been pursuing technical thesis methodology. He partakes in researching the development of the labor market and management in the 20th century.

¹ Adresa pracoviště: PhDr. Radek Soběhart, Ph.D., doc. PhDr. František Stellner, Ph.D., The Institute of Technology and Business in České Budějovice, Okružní 517/10, 370 01 České Budějovice, Czech Republic
E-mail: sobehart@mail.vstecb.cz, stellner@mail.vstecb.cz

Abstract

The study analyses the historical context of the development of employment in the Czech Republic. It compares the developments in the South Bohemian and Ústecký Regions by detecting differences during the start of the transformation as well as fundamental factors that influenced the economic transformations and their results in both Regions. The labor market developments in the South Bohemian and Ústecký Regions after 1989 clearly show that 25 years after the era of centrally planned economy ended, which was governed by one totalitarian structure, obvious disparities have developed on the regional level. During economic transformation, the level of education and training of the population became one of the most crucial factors causing regional differences on the labor market. The Ústecký Region has had a significantly more problematic starting position due to its previous development during the Communist era. This situation has not changed during the last 25 years. During the entire observed time period, the South Bohemian Region has shown similar levels of education as the average in the Czech Republic (according to the percentage of persons with at least secondary education).

Key words: labor market, South Bohemian Region, Ústecký Region, economic transformation

Abstrakt

Studie analyzuje historický kontext vývoje zaměstnanosti v České republice a komparuje vývoj v Jihočeském a Ústeckém kraji, formuluje rozdíly při startu transformace a dále zásadní faktory, které ovlivnily transformaci ekonomiky a výsledky transformace v obou regionech. Vývoj na trhu práce v Jihočeském a Ústeckém kraji po roce 1989 velmi názorně prokazuje, že 25 let po konci éry centrálně řízené ekonomiky v pojetí jedné totalitně vládnoucí struktury se na regionální úrovni zformovaly zřetelné disparity. V období transformace se ukázalo, že jedním z nejdůležitějších faktorů, který zapříčiňuje vznik regionálních rozdílů na trhu práce, je úroveň vzdělání a vzdělávání populace. Díky předcházejícímu vývoji v éře socialismu měl podstatně horší výchozí pozici Ústecký kraj. To se za posledních 25 let nepodařilo změnit. Jihočeský kraj vykazoval po celé sledované období úroveň vzdělanosti obdobnou ve srovnání s průměrem České republiky (podle podílu osob s minimálně středoškolským vzděláním).

Klíčové slova: trh práce, Jihočeský kraj, Ústecký kraj, ekonomická transformace

Úvod

Ve studii analyzujeme vývoj ekonomické transformace s ohledem na Jihočeský a Ústecký kraj. Důraz je kladen na vývoj zaměstnanosti, nezaměstnanosti a politik zaměstnanosti, stejně jako na vliv vstupu do Evropské unie na vývoj zaměstnanosti a nezaměstnanosti. V rámci studie provádíme co nejširší rešerši zdrojů, která se věnuje trhům práce v České republice v transformačním a post-transformačním období, a využíváme prameny úřední povahy.

Využili jsme metodické přístupy hospodářských dějin a sociálních dějin, ekonomie, statistiky, hospodářské politiky a politologie, což nám umožnilo velmi široký mezioborový záběr, analýzu a syntézu. Interdisciplinární přístup navíc dovolil rozvinutou komparaci a stanovení obecných faktorů, které jsou klíčové pro regionální trh práce. Vedle toho byly využity deskriptivní metody a metody umožňující analýzu historické reality během ekonomické transformace v politickém, společenském a ekonomickém diskursu. Analýza v rámci

hospodářských a sociálních dějin si vynutila především komparativní metodu a metodu sondy při využití vydaných pramenů institucionální provenience i rešerši denního tisku a časopisů. To kladlo velké nároky na kritiku pramenů, zhodnocení jejich dokumentární a historické hodnoty, pravosti, věrohodnosti a využití jejich informační kapacity.

Pro analýzu ekonomické transformace v České republice jsme čerpali především z dat Českého statistického úřadu a krajských úřadů, a v rámci detailní rešerše též z vědeckých syntéz. Zásadně jsme se opírali o kolektivní monografii „Trhy práce v České republice po roce 1989. Regionální komparace politik zaměstnanosti“, kterou napsali pracovníci Fakulty sociálně ekonomické Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem a Vysoké školy technické a ekonomické v Českých Budějovicích (Novák et al. 2016).

Velmi inspirující byly práce výzkumného pracovníka Evropského odborového institutu v Bruselu, Martina R. Myanta (2013) a studie z roku 2006 docenta Masarykovy univerzity Libora Žídky (2006). Tranzitivní ekonomiky inspirujícím způsobem komparovali již zmíněný Myant s vedoucím výzkumných projektů v Mannheimském centru pro evropský sociální výzkum na Univerzitě Mannheim Janem Drahekoupilem (Myant a Drahekoupil 2013). Podobně kvalitní srovnání přinesla kolektivní monografie „Česká republika a ekonomická transformace ve střední a východní Evropě“ z roku 1997, jejímž hlavním autorem byl profesor Kolumbijské univerzity v New Yorku a zakladatel CERGE při Univerzitě Karlově v Praze Jan Švejnar. Ten se aktivně zapojil do diskuse o podobu ekonomické transformace a navrhl strategii, která nezískala politickou podporu. Ke klíčovým shrnujícím studiím se taktéž řadí příspěvek Jiřiny Jílkové „Die Entwicklung der Wirtschaft in der Tschechischen Republik: Tendenzen der Jahre 1990–1996“ (1998) a Jaromíra Gottvalda „The Czech labour market in transition: Evidence from a micro study“ (Gottvald et al. 1999). Ze starších podnětných studií věnujících se tranzitivním ekonomikám musíme zmínit článek profesora London School of Economics and Political Science, Richarda Jackmana (1994).

V analýze vývoje nezaměstnanosti během ekonomické transformace v České republice patří k předním českým odborníkům, ekonom a sociolog Jiří Večerník. Uveřejnil k sociální politice a trhu práce několik studií, například „Proměny a problémy české sociální politiky“ v roce 2005 v Sociologickém časopise. Jeho kolega, sociolog a profesor Masarykovy univerzity Tomáš Sirovátka se obklopil vynikajícími kolegyněmi a kolegy jako je Ivana Šimíková či Martin Žižlavský a společně se věnovali trhu práce a hodnocení programů politiky zaměstnanosti. Sirovátka patří s profesorem Masarykovy univerzity a sociologem, Petrem Marešem ke klíčovým českým znalcům problematiky sociální exkluze a inkluze. Společně v roce 2008 vydali například studii „Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluze) – Koncepty, diskurz, agenda“ v časopise *Czech Sociological Review*. Z nejmladší generace předložili velmi kvalitní příspěvky k analýze trhu práce asistenti České zemědělské univerzity v Praze, Tomáš Martínek a Petr Hanzík (2014).

Ze zahraničních znalců české ekonomické transformace a trhu práce musíme zmínit velice kvalitní studie italského ekonoma, profesora na milánské Bocconiho univerzitě Tita Boeriho a amerického ekonoma, profesora Humboldtovy univerzity v Berlíně Michaela C. Burdu. Společně v roce 1996 vydali například studii „Active labor market policies, job matching and the Czech miracle“ v časopise *European Economic Review*. S Boerim a Švejnařem

spolupracovala i americká ekonomka, profesorka Michiganské univerzity Katherine Terrell (Ham, Švejnar a Terrell 1998; Boeri a Terrell 2002).

Jadro

Náš výzkum se zaměřil na Jihočeský kraj a Severočeský kraj, které byly v roce 1997 reorganizovány ve vyšší územní samosprávné celky pod názvy Budějovický a Ústecký kraj. V roce 2001 se název Budějovický kraj změnil v Jihočeský kraj. S vědomím jistého zjednodušení používáme ve studii pouze termíny Jihočeský a Ústecký kraj (Novák et al. 2016).

Jihočeský kraj má výměru 10 057 km², trvale v něm žije přes 600 000 obyvatel a hustotou zalidnění se řadí mezi nejnižší mezi všemi kraji. Celkově je charakterizován jako průmyslově-zemědělský region, přičemž jeho zemědělství má spíše extenzivní charakter. Ve sledovaném období vykazoval poměrně nízkou míru nezaměstnanosti, zároveň i relativně nižší mzdy. Ústecký kraj je menší, rozkládá se na výměře 5 335 km², zato je lidnatější, žije zde přes 800 000 obyvatel a má vysokou hustotu zalidnění i velkou míru urbanizace. Současně má nejnižší podíl v zemědělství a lesnictví ze všech krajů mimo Prahy, naopak nejvyšší podíl průmyslu a stavebnictví. Během ekonomické transformace klesl podíl těžebního průmyslu a zvýšil se podíl zpracovatelského průmyslu (Koutský 2011; Novák et al. 2016).

Oba sledované kraje se nalézají částečně v pohraničí, které geograf Martin Hampl (2000) definoval jako soubor okresů při státní hranici, rozdělil je na pohraniční regiony funkčního typu se silnými regionálními středisky a s tím související vyšší intenzitou osídlení, industrializace a urbanizace (okresy Ústí nad Labem, Chomutov, Most, Teplice, Děčín), a pohraniční regiony homogenního typu, které mají charakter periferní zóny s jasným spádem k vnitrozemským centrům (Český Krumlov, Jindřichův Hradec). Okres České Budějovice mezi pohraniční okresy nezařadil. Novotný (2009), který pracoval s termíny pohraniční regiony či pohraniční oblasti, shrnuje názory dalších badatelů na periferní oblasti, pro něž je typický úbytek obyvatelstva, vyšší podíl osob ve starším věku, pokles počtu ekonomicky aktivních osob, velký podíl neobydlených bytů a domů, vyšší podíl občanů zaměstnaných v zemědělství, nižší životní standardy domácností a nižší úroveň občanské společnosti.

Po roce 1989 se v obou krajích projevila segmentace pracovního trhu způsobená růstem regionálních disparit, mezi jejichž strukturální faktory zařazujeme vzdělanostní strukturu a specifikum městských oblastí. Předpokládá se, že tyto městské oblasti mají díky větší rozmanitosti poptávky vyšší míru získávání zaměstnání a uchazeč si zde s vyšší pravděpodobností najde zaměstnání, nebo doplní kvalifikaci. Za specifickou oblast se dále považují bývalé Sudety, kam komunistické úřady po odsunu tří milionů Němců přestěhovaly tisíce Romů, kteří patří na trhu práce k problémové skupině. Navíc se zde po roce 1989 objevily obavy, že se majetek zabavený Němcům bude vracet. Další strukturální faktor představuje vzdálenost od hranice s Německem a Rakouskem, kam odjíždí mnoho Čechů za prací, a to oficiálně i nelegálně (Švejnar, Terrellová a Münich 1997; Novák et al. 2016).

Obecně jsou příhraniční domácnosti v obou krajích znevýhodněny špatnou dopravní dostupností do velkých podniků, naopak zvýhodněny možností získat zaměstnání v zahraničí – obyvatelé mohou každý den dojíždět za prací do zahraničí. Pleskot (2007) se zabýval příhraniční pracovní migrací, přičemž za základní formy označil pendlerství (každodenní

přecházení hranic) a dlouhodobější pracovní pobyty. Českou republiku označil ve srovnání s Německem a Rakouskem za zemi s nižší ekonomickou a celkovou životní úrovní a nižšími mzdami, jež představují hlavní motivaci odlivu českých pracovních sil na německý a rakouský trh práce. Obě vyspělejší země se v rámci boje s vlastní nezaměstnaností brání přílivu pracovních sil z České republiky. Podle Hlavatého (2007) němečtí občané u nás výrazně méně vyhledávají práci, ale jezdí k nám nakupovat potraviny, benzín, léky a různé služby (pohostinství, kadeřnictví, manikúra a pedikúra, opravy aut). To se velmi negativně odrazilo na prosperitě německých pohraničních drobných podnikatelů.

Palátová a Tomášková (2006), které porovnávaly vývoj míry nezaměstnanosti s vývojem HDP na osobu v jednotlivých krajích, konstatovaly, že Ústecký kraj se spolu s dvěma dalšími vyznačuje nejvyšší mírou nezaměstnanosti, zatímco Jihočeský kraj měl poměrně nízkou nezaměstnanost a byl na předním místě tabulky v tvorbě HDP na obyvatele. Hampl (2001) zkoumal metropolitní areály, přičemž Jihočeský se zařadil mezi úspěšné, naopak Ústecký mezi problémové.

Kraj/rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Jihočeský	178 464	187 000	196 256	214 462	225 011	241 389
Ústecký	170 896	174 472	182 539	192 524	208 501	229 146

Tabulka 1: Vývoj HDP na jednoho obyvatele v jednotlivých krajích (v Kč)

Zdroj: Palátová a Tomášková 2006, s. 118; Novák et al. 2016

Co se týče nejčastějšího ukazatele hospodářského vývoje regionů – hrubého domácího produktu na obyvatele, vidíme v Tabulce č. 1, že HDP Jihočeského kraje byl v roce 1995 o 6,4 nižší než kraje Ústeckého, ale již v roce 2000 byl naopak o 5,9 vyšší než HDP Ústeckého kraje (Kopačka 2000; Sucháček 2013).

Souhlasíme s tvrzením, že trhy práce jsou lokálně variabilní, že se lokality liší ve struktuře trhu práce i způsobech řešení nezaměstnanosti (Peck 1996). Frýdmanová a Janáček (1997) psali ohledně nezaměstnanosti u nás o diferencovaném strukturálním profilu a výrazných regionálních rozdílech, které se podle nich s poklesem celkové míry nezaměstnanosti zmírňovaly. Uvedli, že „regionální charakter nezaměstnanosti má kořeny v předchozí struktuře zaměstnanosti. Regionální rozdíly míry nezaměstnanosti existují i v ostatních tranzitivních zemích. Faktory ovlivňující růst nezaměstnanosti působí vzhledem k rozdílné struktuře obyvatelstva a ekonomické aktivity v jednotlivých regionech nestejně. Problémy s nezaměstnaností jsou zřetelné v oblastech produkce s jednostrannou orientací, ať již průmyslové či zemědělské“ (s. 3). Palíšková (2014) též zmínila značné regionální rozdíly, a zdůraznila, že „dochází ke koncentraci odvětví s nedostatečnou konkurenční schopností do určitých regionů a současně k růstu investic do regionů, které jsou ekonomicky atraktivní. V důsledku toho vzniká také značná nerovnováha poptávky a nabídky práce mezi jednotlivými regiony i další nerovnováhy na trhu práce“ (s. 145).

Lze definovat deset vlivů na problematiku zaměstnanosti a nezaměstnanosti na okresní úrovni v příhraniční oblasti. Jde o ekonomickou situaci (útlumová či „nedostatečně vyvinutá“ oblast), podíl průmyslové a zemědělské výroby (převážně zemědělské regiony neskýtají dostatek pracovních příležitostí), podíl na velkých investicích, podíl větších sídelních celků a hustota osídlení regionu, historický faktor změny obyvatelstva v důsledku odsunu Němců, polohu v

dopravní síti, turistickou atraktivnost, kvalifikační a vzdělanostní strukturu obyvatel regionu, vybavenost vzdělávacími institucemi, stupeň rozvoje a úrovně zahraničního souseda. K 31. prosinci 2004 měly (sledováno v Jihočeském a Ústeckém kraji) nižší úroveň nezaměstnanosti, než byl celostátní průměr, okres Prachatice z jihočeských okresů sousedících s Bavorskem a České Budějovice a Jindřichův Hradec z jihočeských okresů sousedících s Rakouskem. Z toho vyplývá výrazný vliv bavorského, popř. rakouského sousedství na trvale nižší nezaměstnanosti v přilehlých českých okresech. Tento odhad potvrdilo i zkoumání okresů v období 2000–2007, neboť z příhraničních okresů, které se dostaly pod 5% míru nezaměstnanosti, se na prvním místě umístil okres České Budějovice (Pleskot 2007; Novák et al. 2016).

Podobně Šašek (2007) zařadil z Jihočeského a Ústeckého kraje do shluku „transformačně nejúspěšnějších“ okresů, tvořeném 12 jednotkami, pouze okres České Budějovice. Do shluku 14 okresů nejméně transformačně úspěšných naopak zařadil všechny okresy Ústeckého kraje. Novák a Netrdová (2011) ve svém hodnocení diferenciacie území České republiky z hlediska dichotomie „rozvojový versus problémový“ zjistili, že mezi rozvojová (tedy pozitivního vývoje schopná) území patří zázemí krajských měst (též České Budějovice a Ústí nad Labem), Tábor, Šumava. Za nejvýznamnější problémové území neoznačili Ústecký kraj nebo jeho části, nicméně ho spolu s Ostravskem zařadili mezi problémové oblasti silně vázané na lokální ekonomické podmínky.

Podle Pleskota (2007) se převážná část regionů s nejvyšší a vysokou mírou nezaměstnanosti během ekonomické transformace soustředila na území bývalých okresů pohraničního pásma (oblasti severočeská, severomoravská a jihomoravská). Jako příčinu uvádí restrukturalizaci ekonomiky a likvidaci obecné přezaměstnanosti, konkrétně útlum těžebního a hutního průmyslu, těžkého strojírenství, těžké chemie a zbrojního průmyslu. Za další příčiny označuje i značné chyby transformačního procesu. Mezi ně řadí privatizaci a nedostatečnou korekci „divokého kapitalismu“, dále polohu okresu v dopravní síti, kvalitu „místních elit a místní reprezentace“ či turistickou atraktivnost. Dochází k závěru, že míra nezaměstnanosti v těchto okresech není důsledkem toho, že tyto okresy jsou příhraniční, příčiny nezaměstnanosti jsou stejné jako ve vnitrozemských okresech. Podobně Kadeřábková (2002) došla na základě ukazatele hrubého domácího produktu na hlavu vůči průměru České republiky a Evropské unie k závěru, že s výjimkou Prahy, patří Česká republika k zemím s poměrně malými meziregionálními rozdíly v ekonomické úrovni. Na druhou stranu lze při sledování meziregionálních odlišností do roku 2001 konstatovat nejvýraznější pokles ekonomické úrovně v Ústeckém kraji (Tabulka 2), kde byla od roku 1994 nejvyšší míra nezaměstnanosti.

Kraj/rok	1995	2000	2004
Jihočeský	91,4	89,3	89,0
Ústecký	97,8	83,4	84,5

Tabulka 2: Vývoj regionálního HDP na obyvatele (Česká republika =100)

Zdroj dat: Sucháček 2013, s. 124; Novák et al. 2016

Regionální rozdíly v zaměstnanosti se prohloubily po recesi v roce 1997. Oblasti, kde došlo k útlumu těžkého průmyslu, se nevymanily ze strukturálních problémů stejně jako příhraniční a podhorské oblasti, kde před rokem 1989 pracovalo větší množství lidí v zemědělství. Jednalo

se o oblasti severních Čech a Moravy. Jde o strukturálně postižené regiony s velkým množstvím obyvatelstva soustředěného ve městech s vysokým podílem zaměstnanosti v průmyslu a jako hospodářsky slabé příhraniční a podhorské okresy s menším podílem obyvatelstva ve městech, kde na počátku transformace byla vyšší zaměstnanost v zemědělství či těžbě surovin. Transformace, útlum průmyslu a nerentabilní výroby či snižování dopravní obslužnosti měly za následek snížení zaměstnanosti. Tyto dvě oblasti zůstávají i nadále, co se týče politiky zaměstnanosti, nejohroženějšími (Munžafjarov a Poloncarz 1991; Gottvald et al. 1999; Sucháček 2013; Židek 2006; Vokoun 2017).

Území/rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Česká republika	7,9	7,1	5,3	4,4	6,7	7,3	6,7	7,0	7,0	6,1	5,0	4,0
Jihočeský kraj	5,0	5,1	3,3	2,6	4,3	5,3	5,5	5,7	5,2	5,9	4,0	2,8
Ústecký kraj	14,5	13,7	9,9	7,9	10,1	11,2	9,9	10,8	9,4	8,5	7,6	5,1
Hlavní město Praha	3,5	2,8	2,4	1,9	3,1	3,8	3,6	3,1	3,1	2,5	2,8	2,2
Středočeský kraj	5,2	4,5	3,4	2,6	4,4	5,2	5,1	4,6	5,2	5,1	3,5	3,1
Plzeňský kraj	5,1	4,6	3,7	3,6	6,3	5,9	5,2	4,8	5,2	5,1	3,8	3,4
Karlovarský kraj	10,9	10,2	8,2	7,6	10,9	10,8	8,5	10,5	10,2	9,0	6,7	5,4
Liberecký kraj	6,5	7,7	6,1	4,6	7,8	7,0	7,2	9,3	8,3	6,5	5,5	4,4
Královéhradecký kraj	4,8	5,4	4,2	3,9	7,7	6,9	7,1	7,1	8,2	6,2	5,6	4,1
Pardubický kraj	5,6	5,5	4,4	3,6	6,4	7,2	5,6	7,7	8,4	6,4	4,6	3,7
Kraj Vysočina	6,8	5,3	4,6	3,3	5,7	6,9	6,4	6,4	6,7	5,6	4,7	3,2
Jihomoravský kraj	8,1	8,0	5,4	4,4	6,8	7,7	7,5	8,1	6,8	6,1	5,0	3,9
Olomoucký kraj	10,0	8,2	6,3	5,9	7,6	9,1	7,6	7,7	9,2	7,7	5,9	3,7
Zlínský kraj	9,4	7,0	5,5	3,8	7,3	8,5	7,6	7,4	6,8	6,1	4,7	4,0
Moravskoslezský kraj	13,9	12,0	8,5	7,4	9,7	10,2	9,3	9,5	9,9	8,6	8,1	6,9

Tabulka 3: Obecná míra nezaměstnanosti krajích (roční průměr v procentech)

Zdroj dat: Český statistický úřad 2017

Mezi problémové regiony s nadprůměrnou mírou nezaměstnanosti se na počátku devadesátých let 20. století zařadily severní Morava a severní Čechy s vysokým podílem průmyslu, kde došlo k rozsáhlé restrukturalizaci a poklesu výroby, stejně jako příhraniční zemědělské okresy s vysokým podílem zaměstnanosti v primárním sektoru. Tento trend pokračoval i v 21. století. Například v roce 2003 patřil okres Most v Ústeckém kraji k lokalitám s nejvyšší mírou nezaměstnanosti, konkrétně se pohybovala na 21,5 %. Příčinou je kumulace neefektivní výroby a útlum hornictví (Kotýnková a Němec 2003). Podle Sucháčka (2013) měly nejvyšší míru nezaměstnanosti v letech 1995–2004 Ústecký a Moravskoslezský kraj, nejlepší pozice zaujímaly kraje Jihočeský, Královéhradecký a územní jednotka Střední Čechy. Ústecký kraj se v roce 2007 umístil s nezaměstnaností 11,2 % na poslední příčce v republice.

Kraj/ukazatel	podíl nezaměstnaných osob (%)	v tom muži	v tom ženy	uchazeči o zaměstnání celkem	z toho ženy	z toho bez vzdělání a neúplné	základní	vyučení
Jihočeský	5,07	5,03	5,10	22 576	11 271	135	5 435	9 367
Ústecký	8,91	8,57	9,28	50 778	25 584	1 013	21 552	16 315

Tabulka 4: Podíl nezaměstnaných osob a struktura uchazečů o zaměstnání v evidenci úřadu práce (stav k 31. 12. 2015) v Jihočeském a Ústeckém kraji
 Zdroj dat: Český statistický úřad 2017a,b

Vyhlídal (2010) ve své analýze zjistil, že okresy Ústeckého a Jihočeského kraje se se svým charakterem populace nezaměstnaných vesměs nevymykají průměru. Pouze v okresech Chomutov, Most a Teplice je podle něj populace nezaměstnaných charakterizována především nedostatkem kulturního a ekonomického kapitálu. To vysvětlil „i tendencí k dlouhodobé nezaměstnanosti, jejímž důsledkem je absence kapitálu druhého, ekonomického. V nezaměstnané populaci těchto okresů jsou významně přítomna i zdravotní omezení, což může být jak důsledkem faktu, že v těchto regionech jsou pracovní příležitosti koncentrovány v těžkém a chemickém průmyslu, tak dlouhodobě nezdravého životního prostředí“ (s. 112). V roce 2013 měl Ústecký kraj míru nezaměstnanosti vyšší než republikový průměr, přičemž míra dlouhodobé nezaměstnanosti je velmi vysoká stejně jako v Moravskoslezském a Jihomoravském kraji.

Poslední analýza se věnuje závislostem makroekonomických veličin na míře nezaměstnanosti v krajích, která je definována jako podíl registrovaných nezaměstnaných uchazečů na úřadech práce na ekonomicky aktivním obyvatelstvu ve věku 15 až 64 let ve sledovaném kraji. Podrobnější analýza tohoto specifického ukazatele je provedena v Tabulce 4, kde je patrné, že největší část nezaměstnaných tvoří uchazeči bez středoškolského vzdělání. Data jsou ze statistických ročenek krajů (Český statistický úřad 2017a; Český statistický úřad 2017b). Metodou sledování závislosti je pořadová korelace, která je vyjádřena Kendallovým pořadovým korelačním koeficientem (K-tau). Hvězdička v tabulce znázorňuje statistickou signifikanci na hladině významnosti alfa 5 %.

Proměnná	Počet	Průměr	Sm. odchylka	Minimum	Maximum
Podíl registrovaných nezaměstnaných na obyvatelstvu 15-64 let v ústeckém kraji	24	0,09	0,03	0,04	0,13
Podíl obchodních korporací v ústeckém kraji na obyvatelstvu 15-64 let	24	0,02	0,01	0,01	0,04
Podíl podnikajících osob v ústeckém kraji na obyvatelstvu 15-64 let	24	0,20	0,03	0,11	0,23
Podíl registrovaných nezaměstnaných na obyvatelstvu 15-64 let v jihočeském kraji	24	0,05	0,02	0,02	0,07
Podíl obchodních korporací v jihočeském kraji na obyvatelstvu 15-64 let	24	0,03	0,01	0,01	0,04
Podíl podnikajících osob	24	0,23	0,04	0,14	0,28

v jihočeském kraji na obyvatelstvu 15-64 let					
Nezaměstnanost v ČR VŠPS	24	6,35	1,64	3,89	8,83
HDP v ČR (PPS)	22	192000,20	48241,52	119772,50	271464,40
Dolarový kurz koruny v ČR	24	25,92	6,35	17,04	38,59
Dovoz v mld. Kč v ČR	23	1804,95	1062,84	421,60	3883,25
Vývoz v mld. Kč v ČR	23	1753,17	901,14	426,08	3477,00
Vědeckovýzkumné výdaje podnikatelského sektoru v ČR	21	25025,22	11641,73	9098,63	48147,50
High-tech Exporty mld. Kč v ČR	21	262,66	189,87	33,16	610,00
Patenty udělené národním Příhlašovatelům v ČR	21	340,19	111,07	224,33	605,00

Tabulka 5: Souhrnné statistiky pro korelační analýzu v období od roku 1993 do roku 2016

Zdroj dat: Český statistický úřad 2017a,b

Již z přehledových statistik (Tabulka 5) je patrný rozdíl v průměrně vyšším zastoupení obchodních korporací a podnikajících fyzických osob v Jihočeském kraji. Vybrané proměnné v Tabulce 5 představují faktory, které na makroekonomické úrovni ovlivňují velikost reálné mzdy, a tudíž i nezaměstnanosti. Pokud je nezaměstnanost nízká, vytváří se v hospodářství tlak na vyšší mzdy. Model vyjadřující nezaměstnanost podle Scarpety (1996) lze popsat jako vztah závislé proměnné nezaměstnanosti na nezávislých proměnných z vektoru proměnných zvyšující mzdy a vektoru faktorů ovlivňující nabídkou a poptávkou stranu trhu práce.

Pořadové korelace (K-tau)	Podíl registrovaných nezaměstnaných na obyvatelstvu 15-64 let v Ústeckém kraji	Podíl registrovaných nezaměstnaných na obyvatelstvu 15-64 let v Jihočeském kraji
Podíl obchodních korporací v kraji na obyvatelstvu 15-64 let	0.13	0.65*
Podíl podnikajících osob v kraji na obyvatelstvu 15-64 let	0.10	0.61*
Nezaměstnanost v ČR VŠPS	0.66*	0.24
HDP v ČR (PPS)	0.09	0.60*
Dolarový kurz koruny	0.22	-0.33
Dovoz v mld. Kč	0.12	0.60*
Vývoz v mld. Kč	0.11	0.61*
Vědeckovýzkumné výdaje podnikatelského sektoru v ČR	0.12	0.62*
High-tech Exporty mld. Kč	0.11	0.61*
Patenty udělené národním příhlašovatelům	-0.20	0.26

Tabulka 6: Korelační analýza nezaměstnanosti v Jihočeském a Ústeckém kraji v letech 1993 až 2016

Zdroj dat: Český statistický úřad 2017a,b

Z korelační analýzy plane, že Jihočeský kraj je velice těsně a statisticky signifikantně navázán na makroekonomickou rovnováhu v České republice, tak mikroekonomické prostředí v kraji. Ústecký kraj vykazuje pouze jednu jedinou vazbu na makroekonomické veličiny. Tou je středně silná zavislost mezi ukazatelem krajské nezaměstnanosti a ukazatelem agregátní nezaměstnanosti. V ostatních sledovaných veličinách nenalzáme souvislost. Výsledky

naznačují, že Ústecký kraj je specifický a silně ovlivňuje celkovou nezaměstnanost (Tabulka 3).

Záver

Po roce 1989 se během přechodu na tržní hospodářství vyvinul trh práce i nezaměstnanost, která v prvních letech transformace nepřekročila tři procenta. Česká vláda svou sociální politikou vytvořila institucionalizovaný systém pečující o zaměstnanost, včetně poměrně velkorysé sociální záchranné sítě, chápané jako souhrn aktivních a pasivních politik zaměstnanosti. Tento systém sociálního zabezpečení kopíroval sociální model nazývaný „univerzalistický“, „evropský“ či „skandinávský“.

První etapa ekonomické transformace v České republice, a tedy i v Jihočeském a Ústeckém kraji dosáhla na trhu práce částečné a kontrolované deregulace s nízkou mírou nezaměstnanosti, která oscilovala v období 1992–1996 mezi 2,57 % a 3,52 % a patřila k nejnižším v Evropě. Tato první vlna nezaměstnanosti se vyznačovala regionálním charakterem trhu práce, na kterém byli nejobtížněji zaměstnavatelé osamělé matky a Romové, a zesíleným působením stínové ekonomiky.

Ke skokovému nárůstu míry nezaměstnanosti došlo v Jihočeském a Ústeckém kraji v roce 1997. Především privatizující se velké podniky a banky se začaly zbavovat nadbytečných sil, přičemž největší pokles zaměstnanosti nastal v sekundárním sektoru. Jednalo se o důsledek zpomalení tempa hospodářského růstu vyvolanému důsledky nekompletní transformace, problémy s bankovním sektorem, finančními regulacemi, nevyhovujícího systému sociálního blahobytu a omezené pracovní mobility. Vzhledem k relativně vysokým sociálním dávkám v poměru k minimální mzdě byla skutečně velká část nezaměstnaných nemotivována k hledání zaměstnání. Úroveň mezd a náklady na sociální a zdravotní pojištění se negativně odrážely na vysokých nákladech na pracovní sílu, flexibilitě pracovního trhu neprospěl ani rostoucí vliv odborů a opatření sociálnědemokratické vlády v podobě růstu minimální mzdy, regulací pracovní doby a přesčasů.

Jako závažný problém na trhu práce Jihočeského a Ústeckého kraje se během ekonomické transformace projevil též vzrůstající počet pracovníků ze zahraničí. Především se jednalo o skupinu nekvalifikovaných dělníků, kteří vytlačují z trhu práce domácí pracovní sílu bez kvalifikace či s nízkou kvalifikací. Po roce 1997 začala míra nezaměstnanosti stoupat, až v roce 2003 překročila hranici deseti procent poté, co se projevíly důsledky restrukturalizace, hospodářské recese, posilování kurzu české koruny a rozsáhlé a štedré sociální politiky. Nezaměstnanost nabyla převážně strukturálního charakteru a dlouhodobá nezaměstnanost trvale narůstala. V roce 2010 nastala nejhorší situace na trhu práce. V roce 2013 činila míra nezaměstnanosti obyvatelstva v produktivním věku (15–64 let) 6,8 %. Šlo o půl milionu nezaměstnaných, přičemž hlavním problémem se jevil stoupající počet nezaměstnaných vysokoškoláků.

Vývoj na trhu práce v Jihočeském a Ústeckém kraji po roce 1989 velmi názorně prokazuje, že 28 let po konci éry centrálně řízené ekonomiky v pojetí jedné totalitně vládnoucí struktury se na regionální úrovni zformovaly zřetelné disparity. V období transformace se ukázalo, že jedním z nejdůležitějších faktorů, který zapříčiňuje vznik regionálních rozdílů na trhu práce, je úroveň vzdělání a vzdělávání populace. Díky předcházejícímu vývoji v éře socialismu měl

podstatně horší výchozí pozici Ústecký kraj. To se za posledních 28 let nepodařilo změnit. Jihočeský kraj vykazoval po celé sledované období úroveň vzdělanosti obdobnou ve srovnání s průměrem České republiky podle podílu osob s minimálně středoškolským vzděláním. Během transformace se podařilo zprivatizovat zcela postátněnou ekonomiku, vytvořit systém založený na soukromém vlastnictví, umožnit fungování trhu, obnovit tržní vztahy, takže blahobyt většiny společnosti narostl. Na druhou stranu transformace nevytvořila dostatečnou právní a daňovou jistotu, a nechala bujet klientelismus, korupci a stínovou ekonomiku.

*Tento článok odporúča na publikovanie vo vedeckom časopise Mladá veda:
Ing. Marek Vokoun, Ph.D.*

*Studie vznikla v rámci vědecké činnosti na Vysoké škole technické
a ekonomické v Českých Budějovicích.*

Použitá literatura

1. HAMPL, M. et al., 2001. *Regionální vývoj: specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie*. Praha: DemoArt. ISBN 80-902686-6-8.
2. KOTÝNKOVÁ, M. a O. NĚMEC, 2003. *Lidské zdroje na trhu práce. Vývoj a tendence v souvislosti se vstupem České republiky do EU*. Praha: Professional Publishing. ISBN 80-86419-48-7.
3. KOUTSKÝ, J. 2011. *Staré průmyslové regiony – vývojové tendence, možnosti rozvoje*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně. ISBN 978-80-7414-440-0.
4. MYANT, M. a J. DRAHOKOUPIL, 2013. *Tranzitivní ekonomiky: politická ekonomie Ruska, východní Evropy a střední Asie*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-2268-4.
5. MYANT, M. R., 2013. *Vzestup a pád českého kapitalismu. Ekonomický vývoj České republiky od roku 1989*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-2288-2.
6. NOVÁK, V. et al., 2016. *Trhy práce v České republice po roce 1989. Regionální komparace politik zaměstnanosti*. Praha: Setoutbooks.cz. ISBN 978-80-86277-81-3.
7. PALÍŠKOVÁ, M., 2014. *Trh práce v Evropské unii: historický vývoj, aktuální trendy a perspektivy*. Praha: C. H. Beck. ISBN 978-80-7400-270-0.
8. PECK, J., 1996. *Work–place. The Social Regulation of Labor Markets*. New York, London: The Guilford Press. ISBN 1-572230-043-4.
9. SIROVÁTKA, T. a I. ŠÍMÍKOVÁ, 2013. *Politika zaměstnanosti a další opatření na trhu práce v dlouhodobé perspektivě a v průběhu krize*. Praha: VÚPSV. ISBN 978-80-7416-114-8.
10. SUCHÁČEK, J., 2013. *Transformace v České republice z institucionálně-regionální perspektivy*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky. ISBN 978-80-86729-90-9.
11. ŽÍDEK, L., 2006. *Transformace české ekonomiky 1989–2004*. Praha: C. H. Beck. ISBN 80-7179-922-X.
12. BOERI, T. a K. TERRELL, 2002. Institutional Determinants of Labor Reallocation in Transition. In: *The Journal of Economic Perspectives*. Roč. 16, č. 1, s. 51–76. ISSN 0895-3309.
13. FRÝDMANOVÁ M. a K. JANÁČEK, 1997. Trh práce: dosavadní vývoj a česká specifika. In: *Sociální Trendy Bulletin* [online]. Praha: Sociologický Ústav AV ČR, Roč. 1, č. 7, s. 1–8 [cit. 2015-05-20]. Dostupné z: <http://archiv.soc.cas.cz/sites/default/files/st9707.pdf>
14. GOTTVÁLD, J., PEDERSEN, P.J. A M. SIMEK, 1999. The Czech labour market in transition: Evidence from a micro study. *Bulletin of Economic Research*. Roč. 51, č. 1, s. 39-65. ISSN 1467-8586.
15. HAM, J., ŠVEJNAR, J. a K. TERRELL, 1998. Unemployment and the Social Safety Net During Transitions to a Market Economy: Evidence from the Czech and Slovak Republics. Roč. 88, č. 5, s. 1117-1142. ISSN 0002-8282.
16. HAMPL, M., 2000. Pohraniční regiony České republiky: současné tendence rozvojové diferenciace. In: *Geografie: sborník České geografické společnosti*. Roč. 105, č. 3, s. 241–254. ISSN 1212-0014.
17. JACKMAN, R., 1994. Economic policy and employment in the transition economies of Central and Eastern Europe. In: *International Labour Review*. Roč. 133, č. 3, s. 327–345. ISSN 0020-7780.
18. KOPAČKA, L., 2000. Transition of the Czech society and economy since 1989, emotions, possibilities and expectations versus reality (Theoretical and methodological issues). In: *Acta Universitatis Carolinae. Geographica*. Roč. 35, č. 2, s. 19–40. ISSN 0300-5402.

